

التأثير التوراتي على النتاجات الادبية لدفوره بارون

م.م. صباح حمدان كلبوش

الجامعة العراقية / كلية العلوم الاسلامية

**The biblical impact upon the literary
publication of defourah barron**

التأثير التوراتي على النتاجات الادبية لدفوراه بارون يتناول البحث قضية أساسية ألا وهي التأثير الذي تركته التوراة على الادب ولا سيما المؤلفات الادبية لدفوراه بارون .ولقد تم التركيز على قصة (شبريريم) كنموذج وهي احدى مؤلفات بارون لذلك ضم البحث ثلاثة مباحث اضافة الى المقدمة والخاتمة الاول : تناولنا فيه حياة دفوراه بارونالثاني : القصة كنموذج الثالث: تحليل ونقد القصة

The biblical impact upon the literary publication of defourah barron

Abstract

The topic area of that's research dealing with critical question in Hebrew literature ' that's its biblical impact upon the literature ' that's impact was arisen in publication of many literatures like defourah barron ' the research focused upon the stories which published by barron The paper contain three chapters first of all of barron ' while the second dealing with story as concept and the critique and analyze story

ההשפעה המקראית על היצירות הספרותיות של דבורה בארון

הסיפור "שברירים" כדוגמה

מבוא

הנושא של המחקר הזה הוא ההשפעה המקראית על הספרות העברית החדשה , ההשפעה הזאת ברורה ביצירותם הספרותיות של המשוררים והמספרים והיא ברורה בשיריהם ובסיפוריהם וברוב יצירותם הספרותיות .

דבורה בארון היא אחת מהסופרים שהושפעו השפעה גדולה מן התנ"ך מפני שהיא רכשה חינוך מסורתי.

המחקר שלי כולל שלושה פרקים והמבוא והתוצאות.

1- החיים של דבורה בארון .

2- הסיפור "שברירים" בסיכום:

3- הניתוח של הסיפור "שברירים".

1- החיים והסגנון של דבורה בארון :

מספרת נולדת ברוסיה הלבנה , אביה כיהן כרב העירה והקנה לבתו את ידיעת התנ"ך* והאגדה ** סיפוריה האנושיים והלבביים מקורם ברשמים וחוויות משנות ילדותה. ' , למדה בגימנסיה רוסית באמריאמפול , זמן – מה עסקה בהוראה , סיפוריה הראשונים הופיעו ב "המליץ" וב"השלוח" ב-1911 עלתה לארץ .

נישאה ליוסף אהרנוביץ , ערכה את המדור הספרותי ב"הפועל הצעיר" (1911-1913) .

ב-1915 הוגלתה לאלכסנדריה , בשובה ל(ארץ – ישראל) חזרה לשקוד על עריכת המדור הספרותי ב"הפועל הצעיר" (1920 – 1923) .

קובץ סיפוריה "קטנות" זכה בפרס – ביאליק* .

מיטב סיפוריה של דבורה בארון לקוח מחיי העם הפשוט בעיירה היהודית במזרח – אירופה , אלה היו חוויות – נעוריה , שנקלטו בעוצמה גדולה יותר מכל מה שבא בעקבותיהן , וגם בימי שבחה בארץ הוסיפה לשאוב ממעין – החוויות והרשמים של ימי הילדות והנוער .²

ביצירתה בולטת מוטיבים פסיכולוגיים , ריאליסטיים ורומנטיים , היא מבטאת את נשמת העירה , לבו של הפרט .

ראית האנשים והדברים ראייה פנימית היא , בבואתו של העולם נתונה במזגרת והוא מתואר לא לרחובו אלא לעומקו .

בסיפוריה ניכרת השפעת האסכולה האירופית של הסיפור הקצר בסוף המאה ה-19 וראשית ה-20 , הממזגת את הקווים הריאליסטיים בדקות הציור האימפרסיוניסטי .³

בניגוד לסיפוריה מחיי – הארץ , מורגשת הפרספקטיבה בציורי – הגולה שלה , והפרספקטיבה זו היא המאפשרת למספרת להעלות את הדברים לרמה של שלימות אפית , כשהנטיה הטבעית אל הלירי – ואפילו אל הסנטימנטאלי – מודברת ביד – אמן , אלה הן , בעיקר , פינות – אנשים ופינות – הוו .
אין בסיפוריה מן היוזמה ליריעה מקיפה , אין היא צמודה כל עיקר למסורת הסיפור העירי של מנדלי מוכר ספרים* .

מספריה :

"קטנות 1927"

"מה שהיה 1933"

"לעת עתה 1938"

"משם 1943"

"שברירים 1946"

גם פרשיות , ירושלים , חוליות , מאמש .

מתרגומיה : "מאדאם בובארי" (לפלופר 1932) (מהדורה שניה , מרחביה 1957) .⁴

2- הסיפור "שברירים" בסיכום:

הטקסט של הסיפור "שברירים"

אל העיירה הובאה מכפר ביכוב לאחר שמתו שם עליה הוריה, והיא אין איתה אלא חבילה של כלי-מיטה, ומעט חמימות מטיפוחה של יד אם, אשר התנדפה מהר בתוך צינת הנכר.

לידי איזו נשים משכונת- הגיא מסר אותה הכפרי שהביאה, ובמשך כמה ימים עברה פה, ככלי אין חפץ בו, מיד ליד.

אלה אשר הלינו אותה בביתם הקצו לה בדוחק מקום בקצה אצטבה או בפאת התנור, ולפני כן ביקשו לדעת אם אין היא נגועה במחלת-עור וגם לעמוד על ניקיונם של החפצים, שהיו ארוזים בחבילתה.

בעיניים מעוגלות הביטה זו- חיה פרומה היה שמה והיא אז בת חמש- היאך כריה מתערטלים מציפוייהם ונחבטים מתוך זלזול בידיים זרות.

עדיין הייתה ידה נתלית ברפיון מחוסר כף-היד שבה רגילה הייתה להיאחז, ובנשיבת היתמות פה רעדה כציץ, אשר העץ, שבצלו חסה, נכרת.

זקנה אחת מרחבת ההר אספה אותה מתוך רגשי רחמים לביתה, אבל לא יכלה לעמוד בפני רעבתנותה הגדולה והחזירה אותה אל הגיא, והיא שבה איפוא להתהלך פה בחלוקה הכפרי, פרועת שיערה המדובלל, הדהוי, כשפניה אין למצוא בהם שום קו של חן. ובכך הנה נמנע ממנה אותו קורטוב של אהדה, אשר האנשים, אגב הנאת העין, מזכים בו לפעמים גם את היצור הזר.

בהיותה בת שמונה קרה, אשר פעם, ביום חורף, בלכתה בהשכמת הבוקר אל הבית, ששם הובטחה לה ארוחתה, נמעדה ונפלה, ורגל אחת שלה נשברה.

בכייה על פני חלקת הקרח, לאור קרני הזריחה הקרות היה מחריד כל כך, עד כי מתפללי ה'ותיקין' שבבית הכנסת הסמוך יצאו והכניסו אותה לאחד הבתים וגם הזמינו את הרופא. ובמשך איזה זמן טיפלו בה אחר כך רבים מתוך זריזות של עושי מצווה. שכרו בשבילה מקום קבוע בבית האכסניה וגם הביאו לה לחם ומרק.

אבל אך קמה ועמדה על רגליה, הסתלקו כולם. והיא הייתה שוב 'נערת רחוב', ואת מחיתה מצאה, כמו לפני כן, מזו, שעשתה עם נשי הגיא במשקיה, עכשיו בפחות זריזות. אמנם מחמת הליקוי ברגלה וגם מפני כובד הגוף, כי מן האוכל, שניתן לה בשפע בזמן החלמתה, עבתה ונתרחבה. ואולם אם תנועותיה, מתוך כך, נעשו איטיות יותר, הרי חזקו תחת שרירה. וכמעט תמיד הפיקה רצון מאלה אשר נזקקו לכוּחה.

בשנתה השתים עשרה ידעה כבר לשפות מיחם, להסיק תנור ולהביא מים מן הבאר, והכבסים, לאחר שהפכה אותם כה וכה בכפות ידיה ה'דוביות' בתוך העריבה, סימאו את העיניים בלבנם.

בתי העוני שבשכונה, אשר חדר המגורים משמש שם, על פי רוב, גם סדנה או מקום ממכר לאיזו סחורות. הייתה זאת היא אשר השרתה בהם את ניקיון בערבי השבתות.

שמשות החלונות, לאחר שביצעה פה את מעשה הרחיצה, נזדכך זיו העולם בהן, והרצפה לא באו בני הבית לדרוך עליה, אלא אם כן השילו מעל רגליהם את הנעלים. בתנופות יד אחדות הביאה את ספסלי-העץ לידי הצהיבות של החלמון והעלתה על הפמוטות את גון הזהב, חבטה את כרי הנוצות, עד כי תפחו והתרוממו כמגדלות למראשותי המיטות, ומעודדת משאר כוחה, בתוך ההבל החם של מאכלי השבת וסברה הטוב של בעלת הבית, העושה איתה באחוּוה, יש אשר התעוררה בה כעין תקווה למשהו המבטיח חסות ושיתוף הנאה באווירה ההולכת ומשתררת פה.....היא שלחה להגיד לבני משפחת הקבלן הכרכי, אשר ידעה כי רפת-לבנים להם, כי מוכנה היא למכור להם את הפרה, והאנשים שם, אשר שמעו את שמעה של זו (הפרה שלהם מתה לפני איזה זמן), קיבלו את ההצעה ברצון.

הגבירה בעצמה באה וגמרה את הדבר בלא משא ומתן כמעט. היא הניחה את ידה עם טבעת היהלום על גב הבהמה המזהיב, כאילו לשם אישור הקנייה, וזו הפיקחית, אשר הבינה כי בה ידובר, הפנתה אליה את ראשה מתוך געיית רצון.

"את תהני ממנה" - רק יכלה האישה הנחלשת להגיד.

ועוד באותו יום התלבשה בבגדיה הטובים, ירדה עם הפרה אל השביל שמאחורי כרי המרעה והגיעה אל המבוא האחורני של חצר הקבלן, במקום שנערה כפרית אמיצה ובעלת סבר טוב, לקורת רוחה של האישה, כבר חיכתה להן.

אז הלכה והציצה אל הרפת, שהייתה עשויה אמנם לבנים, ורצפה מוצקה כזו שבבתי- מגורים לה, ושבה והביטה אל השביל שבו טבועים היו עוד בשורה העקבות שלה ושל הפרה- דרך האחרונה בצוותא, ואחר חצתה את החצר ויצאה דרך המבוא השני, הראשי.

מאחר שלהשכים ביום המחרת אל החליבה לא היה לה עוד צורך, שתתה אחר כך בבית את הסם המרגיע והמרדים שנתן לה הרופא. ואמנם הרפו ממנה הכאבים מיד, וביחד עם חבלי השינה לפף אותה אוד (אור), ששפע ובא כאילו מזריחת- שמש לא נראית, ואשר לפי זהרו המופלא הבינה כי הוא הנהו זה, שלדברי הזקן העיור מזומן הוא לאלה שנתמרקו בעולם זה על ידי הייסורים.

הסיכום של הסיפור :

הספור "שברירים" הוא ספור קלאסי שהמסר החברתי בו הוא העיקר, כאשר הגיבורה הראשית היא המקשרת בין הניגוד להתנהגות חברתית נורמטיבית חיובית לבין כזאת שאינה חיובית, ובמקרה שלפנינו המספרת מעבירה את ביקורתה על החברה היהודית בעיירה הגלותית, כאשר החברה נוהגת בניגוד לנורמה האתית והמוסר היהודי. חיה פרומה היא יתומה מאב ואם. וכנזאת היא זקוקה לכל רחמי הקהילה וטיפוחיה כדי שתגדל ותתפתח ללא מגבלות כלכליות או חברתיות, בדיוק כפי שהצו המוסרי היהודי, עפ"י הדין מהתורה דורש זאת ממאמיניו.

ככתוב בספר שמות פרק כ"ב פסוקים 21-22: "כָּל אֱלֹמָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן אִם עֵנָה תַעֲנֶה אֹתוֹ כִּי אִם צַעַק יִצְעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשָׁמַע צַעֲקָתוֹ"

מקום ההתרחשות: העיירה היהודית אליה הועברה בעודה הילדה, חיה פרומה לאחר מות הוריה בכפר והיא יתומה מאב ואם. קרוב משפחה הביא אותה. ובביתה של חיה פרומה בעיירה.

זמן ההתרחשות: מאז מתו הוריה של הילדה חיה פרומה והיא כבת חמש בלבד ועד לגיל העמידה של חיה פרומה ועד מותה.

נקודת הסיבוך: נישואיה של חיה פרומה לבעל המקשאות הזקן, סוחר הירקות והיא הופכת להיות בעלת בית ועובדת בביתה ולא בבתי זרים. אולם הנקודה העיקרית בשלב זה של הספור הגורמת לתחילת המהפך בחיי הגיבורה היא כאשר בעלה מודיע לה שקנה פרה לחליבה. והבהמה מובאת אל הרפת.

הפרה משיבה לה את כבודה האנושי, שמחת החיים שבה אליה והיא זורעת אור בחשכת נפשה של חיה פרומה.

השיא: המהפך ביחס החברה אל חיה פרומה, לאחר שזו הפכה להיות כמו אחת הנשים בעיירה.

לאחר מות בעלה וקבלת הירושה ממנו – את הפרה בקשה ותו לא – הפכה להיות בעלת בית עצמאית שנזנת מעצמה לאחרים במקום לקבל מאחרים כפי שהכירה עד כה. והאנשים תמהו: "הזאת חיה פרומה?" והמספרת מוסיפה דברים לאחר תמיהה זו: "והם לא ידעו אשר אפילו אדמת המדבר המלוכה, אם רק תשוטף ותדושן, ומי המעיין החיים ירווה, סופה שתשתבח ותתחיל להצמיח צמח".

בתהליך שעוברת הגיבורה הראשית אל השיא והמהפך הנה השינויים שחלים בה עד השיא¹:

3- הניתוח של הסיפור "שברירים":

כמו שזכרנו בפרק השני שחיה פרומה היא יתומה מאב ואם. וכזאת היא זקוקה לכל רחמי הקהילה וטיפוליה כדי שתגדל ותתפתח ללא מגבלות כלכליות או חברתיות, בדיוק כפי שהצו המוסרי היהודי, עפ"י הדין מהתורה דורש זאת ממאמיניו.

ככתוב בספר שמות "כָּל אֱלֻמָּה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנֹן אִם עֵנָה תַעֲנֶה אֹתוֹ כִּי אִם צָעֵק יִצְעֵק אֵלַי שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹ"²

הנה אנו רואים ההשפעה מטעם המקרא^{*}, ברורה ביותר, מפני שדבורה היא אחת הסופרים שהושפעו השפעה גדולה מטעם היצירה המקראית כמו ביאליק, טשרנחובסקי^{**}, אחד העם^{*}, ואחרים.

גם אנו רואים שההשפעה התנ"כית ברורה בסיפור הזה מתוך השתמשותה של דבורה בביטויים ובניבים ובמלים רבות נמצאות בתנ"ך כמו.

נמעד: מעד, הוחלק ונכשל רגלו נמעדת בקרח והוא נפל.

(פעלים עומדים בבנין נפעל מצויים במקרא ואף לאחר מכן: היה)

נהיה, זעק – נזעק, חלה – נחלה, כשל – נכשל³.

תחת: במקום, תמורת – חלף כמו במקרא⁴

(רעה תחת טובה)⁵

הפיק: מצא השיג⁶: (אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה)⁷.

שפת: שם קדרה על אש לבישול⁸ (שפת הסיר הגדולה ובשל מזיד)⁹.

השיל: השיר, הפיל, הוריד, הסיר הנחש השיל את עורו, עצים משילים

פירותיהם¹⁰ (של נעלך מעל רגלך)¹¹

- שאר :** מותר , יתר , מה שנשאר ^{١٧} (ויואב יחיה את שאר העיר). ^{١٨}
- הגיע :** בא עד-יקרב אל דבר והשיגו ממש: ^{١٩} (שטף ועבר עד צואר הגיע) ^{٢٠}
- בול עץ:** גזיר –עץ בלתי מעובד: ^{٢١} (לבול עץ אסגוד). ^{٢٢}
- פלל :** התחנן , ביקש עמד בתפילה ^{٢٣} (ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה). ^{٢٤}
- העלה על הדעת , חשב ,האמין** ^{٢٥} (ראה פניך לא פללתי) ^{٢٦}
- מקשאה :** שדה קישואים אבטיחים וכדומה: ^{٢٧} (כמלונה במקשה). ^{٢٨}
- נאות :** הסכים , התרצה :הפועל נאות מופיע בבנין נפעל ושורשו אות ^{٢٩}
- (אך בזאת נאות לכם). ^{٣٠}
- מילא:** השלים: ^{٣١} (את מספר ימיך אמלא). ^{٣٢}
- מילואים:** משבצת אבני –חן: ^{٣٣} (ואבני מילואים לאפוד). ^{٣٤}
- תשבץ :** מעשה משבצות ,או רקמת ארג – משבצות "בערבית ענינו קליעה, ובסורית ענינו ערבוב" ^{٣٥} (וכתונת תשבץ). ^{٣٦}
- רפרף :** פרח ופירכס , ריחף מעל: ^{٣٧} (כעוף הזה שהוא מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות). ^{٣٨}
- פשה :** התרחב , התפשט "ביחוד דבר מזיק או לא נעים" ^{٣٩} (לא פשה הנגע בעיר). ^{٤٠}
- בלימה :** "בלי-מה" אין , אפס: ^{٤١} (תולה ארץ על בלימה). ^{٤٢}
- מבכירה :** יולדת בכור ^{٤٣} (יולדת לידה ראשונה). ^{٤٤}
- ידוע אלם:** מי שהאלם או השתיקה היא מנת חלקו התמידית , מי שרגיל בשתיקה , שהשתיקה ידועה לו , דומה לזה בצורתו הביטוי "
- ידוע חולי" שפרושו: חולה הרבה ,חלוש , חולה כרוני: ^{٤٥} (איש מכאובות וידוע חולי). ^{٤٦}
- לבב :** משך את הלב , הקסים , עורר רגשות אהבה וחיבה בלב פלוני אליו: ^{٤٧} (לבבתי אחותי כלה , לבבתי באחת מעיניך). ^{٤٨}
- לתומו:** בלא כוונה מיוחדת , לא בצדיה: ^{٤٩} (ואיש משך בקשת לתומו). ^{٥٠}
- חי :** רענן , טרי:מים חיים

לא מבושל ולא אפוי: ירק חי ^{٥١} (ולא יקח ממך בשר שבושל כי אם חי). ^{٥٢}

נשא עול: מילא את המוטל עליו , לא השתמט ממילוי חובותיו :^{°³} (טוב לגבר כי ישא על בנעוריו) .^{°⁴}

צדקה: זכות , מצוה :^{°⁵} (והאמין בה' ויחשבה לו לצדקה) .^{°⁶}

קם דבר-מה לפלוני : עבר לרשות מישהו , היה לקנינו הפרטי:^{°⁷} (ויקם השדה .. לאברהם לאחוזת קבר) .^{°⁸}

מקנה : קניה , רכישת דבר בכסף , קנין :^{°⁹} (ויקם שדה עפרון ...לאברהם למקנה) .^{°¹⁰}

התוצאות

- הספור "שברירים" הוא ספור קלאסי שהמסר החברתי בו הוא העיקר, כאשר הגיבורה הראשית היא המקשרת בין הניגוד להתנהגות חברתית נורמטיבית חיובית לבין כזאת שאינה חיובית, ובמקרה שלפנינו המספרת מעבירה את ביקורתה על החברה היהודית בעיירה הגלותית, כאשר החברה נוהגת בניגוד לנורמה האתית והמוסר היהודי.
- אנו רואים שהשפעה התנ"כית ברורה ביותר בסיפורה שברירים מתוך השתמשותה של דבורה בביטויים ובניבים ובמלים רבות נמצאות בתנ"ך.
- התרבות הדתית והקלאסית של המספרת השפיעה השפעה גדולה על יצירותיה וזה היה ברור מאוד ביצירותיה תבמיוחד בסיפור "שברירים" **ההשפעה המקראית על היצירות הספרותיות של דבורה בארון**

הסיפור "שברירים" כדוגמה

קיצור

הנושא של המחקר הזה הוא ההשפעה המקראית על הספרות העברית החדשה , ההשפעה הזאת ברורה ביצירותם הספרותיות של המשוררים והמספרים והיא ברורה בשיריהם ובסיפוריהם וברוב יצירותם הספרותיות .

דבורה בארון היא אחת מהסופרים שהושפעו השפעה גדולה מן התנ"ך מפני שהיא רכשה חינוך מסורתי.

המחקר שלי כולל שלושה פרקים והמבוא והתוצאות.

1- החיים של דבורה בארון .

2- הסיפור "שברירים" בסיכום:

3- הניתוח של הסיפור "שברירים".

הביבליוגרפיה

1ד"ר שעבאן מ. סלאם, ר"ת עברי – ערבי , קהיר, 1985, 296.

2. אברהם שושן , המלון העברי – המרכז , הוצאת קרית – ספר בע"מ ירושלים .
3. מנחם מנצור , מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים , הוצאת "כתב" , ניויורק , עמ"ס 208
4. אברהם שאנן , הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב , 1978 .
5. אברהם אבן שושן , המילון החדש , כרך 3 , הוצאת "קרית ספר" , ירושלים , 1974
6. אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב , 1978
7. עמוס פונקנשטיין , סגנונות בפרשנות המקרא בימי הביניים , משרד הביטחון – ההוצאה לאור , ספריית אונברסיטה משודרת , 1990 .
8. מרדכי אליאב , אגודת רבי עזראל הילדסהימר , הוצאת ראובן , מס , ירושלים , תשכ"ו
9. תורה נביאים וכתובים
מקורות אנתרנט
1. אינציקלופדיה של ספרות עברית ויידיש , 16-2-2010 , www.ynet.co.il
2. www.sikumuna.co.il/wiki
- * התנ"ך : תנ"ך : תורה נביאים וכתובים .
ד"ר שעבאן מ. סלאם , ר"ת עברי – ערבי , קהיר , 1985 , 296 .
חמשה חומשי תורה : בראשית , שמות , ויקרא , במדבר , דברים
נביאים ראשונים : יהושע , שופטים , שמואל א , שמואל ב , מלכים א , מלכים ב .
נביאים אחרונים : ישעיהו , ירמיהו , יחזקאל , הושע , יואל , עמוס , עבדיה , יונה , מיכה ,
נחום , חבקוק , צפניה , חגי , זכריה , מלאכי .
כתובים : דברי הימים א , דברי הימים ב , תהלים , איוב , משלי , רות , שיר השירים ,
קהלת , איכה , אסתר , דניאל , עזרא , נחמיה .
אברהם שושן , המלון העברי – המרכז , הוצאת קרית – ספר בע"מ ירושלים .
- ** אגדה : או הגדה היא , בניגוד להלכה , החלק העיוני והפיוטי של התורה שבע"פ ,
הכולל באורי מקראות ודרשות עליהם , אמונות ודעות , טעמי מצוות , עניני יראת
אלוהים , מוסר , מדות ודרך ארץ , ספרים ומעשיות , משלים , שיחות , פתגמים
ודרכי חכמה , דברי פיוט ושיר וכו' . בא' יש למצוא גם הדים מן היוכוחים והפולמוסים
שהתנחלו בין חכמי ישראל לבין " המינים " וכהני הנצרות במאות הראשונות לספה"נ
בספרות הא" נשתמרו כמה אגדות וספורים שנקלטו מתוך אוצר האגדות של עמים
אחרים , כמו גם כמה הזיות ואמונות תפלות , היצירה האגדית , שמשכה קרוב ל –
600 שנה .
- יעקב פבזנר ואחרים , אנציקלופדיה יהודית , מכלול ערבים לידיעת היהדות
והיהודים לדורותם , הוצאת ראובן מס ירושלים , 1970 , עמ"ס 11 .
1. מנחם מנצור , מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים , הוצאת "כתב"
ניוירוק , עמ"ס 208
- ביאליק : ביאליק : משורר עברי , נולד בכפר ראדי (ווליניה) , התישב בז'טומיר
ופתח בה בית – והנער יכול להוסיף ולרקום את החלומות , שרקם בחיק – הטבע :
של ראדי , ואלה נתנו את אותותיהם העזים ביותר בשירתו . בן שבע היה ביאליק
כשמת עליו אביו . חיי אמו האלמנה ושלושת יתומה היו קשים מנשוא , סבלותיה
ואנחותיה מצאו אף הם את ביטויים בשירתו . לסוף מסרה אותו אמו לאביו –זקנו ,

ר'עקב משה , שיש בקצה האחר של ז'יטומיר . חיי הילד לא היו קלים בבית זה , שבו שלטו קפדנות וחומרה והתנכרות גמורה למאוייו של הילד . ואף המלמדים , שלידיהם נמסר , נהגו בו בקפדנות מרובה , אעפ"י שהכירו בחריפות – שכלו ובשרונותיו המעולים.

אברהם שאנן , הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב , 1978 , עמ" 94.

² אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית , תל אביב , 1978 , עמ" 137.

³ מנחם מנצור , שם , עמ" 208

* מנדלי : שמו הספרותי של שלום יעקב אברמוביץ , מגדולי המספרים העבריים , נולד ברוסיה הלבנה בשנת 1917 , שם רכש חינוך מסורתי ונודע בשקדנותו ובכשרונו , ב 1856 , לאחר תקופת נדודים עם חברו (קבצן חוגר בשם אברהמיל) .
למן 1858 אפשר לחלק את תולדות חייו לשלוש תקופות: תקופת ברדיצ'ב (1858 - 1869) , תקופת ז'יטומיר (1869 - 1881) ותקופת אודסה (1881 - 1917) .
ב-1905 עבר מנדלי מו"ס להתגורר בז'נווה (1905 - 1907) . בכל התקופות הנ"ל עסק בהוראה . באודסה גם עמד בראש "חדר מתוקן" , וקיבץ סביבו חוג של סופרים נודעים (ביאליק * , רבניצקי) שהושפעו ממנו השפעה הרבה
מנחם מנצור , שם , עמ" 1.

וראה: אינציקלופדיה של ספרות עברית ויידיש , 16 - 2 - 2010 , www.ynet.co.il.
⁴ אברהם שאנן , עמ" 137.

⁵ מנחם מנצור , עמ" 210 – 218.

⁶ http://www.sikumuna.co.il/wiki.

⁷ שמות כב 21-22.

* המקרא : פרשנות המקרא בימי הביניים התפרסה על פני המרכזים היהודים העיקריים של התקופה , ובהם –בבל , ספרד , צרפת (ואיטליה) . פרשני המקרא בספרד פעלו תחת השלטון המוסלמי , ואילו פרשני צרפת (ואיטליה) – בארצות נוצריות . אלו ואלו נאלצו להתמודד עם השגוב על מהימנות המקרא , ובארצות הנוצריות - גם עם הפרשנות הנוצרית לתנ"ך . מבחינת המסורת היהודית הייתה פרשנות ימי הבינים המשך לפרשנות חז"ל : פרשני ימי הביניים ראו עצמם מחויבים למדרשי ההלכה והאגדה של חז"ל כפרשנות מוסמכת לטקסט המקראי המקודש . כמו חז"ל – גם פרשני ימי הביניים להספיר עניינים שונים במקרא על פי התיאוריות . ההשקפות והמושגים שרווחו בזמנם ובמקומם . פרשנות המקרא בימי הביניים כללה פשט ודרש , פרשנות פילוסופית וקבלית לצד פרשנות לשונית – דקדוקית ועוד , והוא משקפת ברבגוניותה " סגנונות תרבות שונים בתוך תרבות ישראל." .
עמוס פונקנשטיין , סגנונות בפרשנות המקרא בימי הביניים , משרד הביטחון – ההוצאה לאור , ספריית אונברסיטה משודרת , 1990 , עמ" 14.
וראה : אברהם אבן שושן , המילון החדש , כרך 3 , הוצאת "קרית ספר" , ירושלים , 1974 , עמ" 1509

** משורר עברי . נולד במיכאילובקה (פלך טאבריה , יקרים) . אביו היה שומר מצוות , אך רחוק מקנאות דתית . הילד התחנך באוירה כפרית ובתנאים שונים מאלה שבהם התחנכו סופרי- ישראל האחרים .

בן חמש למד רוסית , בן שבע – עברית . הוא קיבלאת השכלתו העברית והכללית מפי מורים בגלוי ובהיר . בין הספרים העבריים הראשונים שקרא היו הרומאנים של מאפו ושירי מיכ"ל.

ידעוניתו בתלמוד באו לו מכלי שני , להוציא כמה דפים ממסכת ברכות , שלמד בילדותו. עיקר לימודו בימי הילדות היה התנ"ך כפשוטו . בבית – הספר למד גם גרמנית , נוסף על הרוסית . בין הספרים האלה – עבריים הראשונים שקרא , כשהוא בן שמונה או עשר , היו " האמלט" ו" מאקבת" לשקספיר , בתרגום רוסי , ומאוחר יותר – " איליאס" ו"אודיסיאה" . בן שתים – עשרה היה כשניסה לחבר דראמה ופואימה .

מרדכי אליאב , אגודת רבי עזראל הילדסהימר, הוצאת ראובן , מס , ירושלים, תשכ"ו.עמ"

* אחד העם סופר ופובליציסטן, נולד באוקראינה למשפחה חסידית , וגדל באודסה. בנעוריו הושפע ממחשבת הרמב"ם ומספרות תנועת ההשכלה נטש את אורח החיים הדתי והפך לאחד מדובריה של תנועת "חיבת ציון". מנחם מנצור ,עמ"29.

א מנחם מנצור :כרך שני , עמ"477.

א שם , שם ,עמ"478.

א תהלים לה , יב.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"478.

א משלי ג , יג.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"479.

א מלכים – ב ד , לח.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"479.

א יהושע ה , טו

א מנחם מנצור , שם ,עמ"479.

א דברי – הימים –א יא , ח.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"480.

א ישעיה ח , ח.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"481.

א ישעיה מד , יט.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"481.

א תהלים קו ל.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"481.

א בראשית מח יא.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"482.

א ישעיה א ח.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"482.

א בראשית , לד טז.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"482.

א שמות כג כו.

א מנחם מנצור , שם ,עמ"483.

- ٣٤ שמות לה ט.
 ٣٥ מנחם מנצור , שם ,עמ"483.
 ٣٦ שמות כח ד.
 ٣٧ מנחם מנצור , שם ,עמ"484.
 ٣٨ בראשית רבה ב.
 ٣٩ מנחם מנצור , שם ,עמ"484.
 ٤٠ ויקרא יג ה.
 ٤١ מנחם מנצור , שם ,עמ"484.
 ٤٢ איוב כו ז.
 ٤٣ מנחם מנצור , שם ,עמ"485.
 ٤٤ ירמיה ד לא.
 ٤٥ מנחם מנצור , שם ,עמ"485.
 ٤٦ ישעיהו נב ג.
 ٤٧ מנחם מנצור , שם ,עמ"487.
 ٤٨ שיר השירים ד ט.
 ٤٩ מנחם מנצור , שם ,עמ"487.
 ٥٠ מלכים –א כב לד.
 ٥١ מנחם מנצור , שם ,עמ"487.
 ٥٢ שמואל- א ב טו.
 ٥٣ מנחם מנצור , שם ,עמ"489.
 ٥٤ איכה ג כז.
 ٥٥ מנחם מנצור , שם ,עמ"490.
 ٥٦ בראשית טו ו.
 ٥٧ מנחם מנצור , שם ,עמ"490.
 ٥٨ בראשית כג כ.
 ٥٩ מנחם מנצור , שם ,עמ"490.
 ٦٠ בראשית